

Prof. zw. dr hab. Marek Hendrykowski
Katedra Filmu, Telewizji i Nowych Mediów
UAM w Poznaniu

Poznań, 1 lipca 2013 r.

Recenzja dorobku naukowego
Pani Prof. Dr Janiny Falkowskiej
w związku z wnioskiem Rady Wydziału Zarządzania
i Komunikacji Społecznej
Uniwersytetu Jagiellońskiego o nadanie
stopnia doktora habilitowanego

Wypada rozpocząć od krótkiego rysu biografii naukowej
Habilitantki. Pani Dr Janina Falkowska ukończyła studia
anglistyczne na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu w
roku 1974. Pracę magisterską z językoznawstwa napisała pod
kierunkiem prof. Jacka Fisiaka. Po studiach przez jedenaście
lat pracowała na stanowisku asystenta i starszego asystenta w
Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Śląskiego. Po
wyjeździe na stałe do Kanady była asystentką na anglistyce
University of New Brunswick (1987-1988) oraz na Wydziale
Literatury Porównawczej McGill Univeristy (1989-1990). W
latach 1988-1993 była słuchaczką Studium Doktoranckiego na
Wydziale Literatury Porównawczej Mc Gill University w
Montrealu.

Doktorat z filozofii uzyskała na Uniwersytecie McGill 14
czerwca 1993 roku. Po uzyskaniu doktoratu związała się na
stałe z University of Western Ontario, London, Canada, gdzie
od dwudziestu lat na kolejnych szczeblach kariery naukowej
pracuje do chwili obecnej. W roku 2008 awansowała na
stanowisko profesora nadzwyczajnego tej uczelni.

Dr Janina Falkowska jest badaczem kina i kultury filmowej o międzynarodowej renomie, znanym i cenionym w środowisku filmoznawczym. Na swym koncie naukowym ma do chwili obecnej autorstwo 2 książek oraz kilkadziesiąt studiów i artykułów poświęconych tematyce filmowej. Rozważania na tematy dotyczące polskiego kina, ze szczególnym przywiązaniem do twórczości Andrzeja Wajdy, publikowała wielokrotnie w tomach zbiorowych i czasopismach naukowych. Znakomitą większość spośród nich ogłosiła w języku angielskim.

Spośród publikacji Dr Janiny Falkowskiej na temat filmu polskiego i europejskiego chciałbym szczególnie wyróżnić: „Carnavalesque Bodies in European Cinemas” (w tomie zbiorowym „Dialogues with Bakhtinian Theory. Proceedings of the Thirteenth International Mikhail Bakhtin Conference”), „The Political” of Andrzej Wajda and Krzysztof Kieslowski” („Cinema Journal” 34,2, 1995), „Majestat uczuć w „Dekalogu” Krzysztofa Kieslowskiego w świetle ostatnich teorii empatii w kinie” (w pracy zbiorowej „Kino Kieslowskiego. Kino po Kieslowskim”), „Exasperating Miscommunications: The Cold Europe in Michael Haneke's Films” (w numerze specjalnym „Central European Cinema Today: Beyond Words and Images”).

W przywołanych przeze mnie pracach daje o sobie znać nie tylko dogłębna znajomość tematyki podejmowanej przez Autorkę, ale ponadto również, co godne podkreślenia, stosunkowo wysoki poziom świadomości metodologicznej obejmującej węzłowe problemy: nauki o literaturze, filmoznawstwa, komparatystyki i korespondencji sztuk.

Jako popularyzator polskiego kina i kina Europy Środkowo-Wschodniej na kontynencie północnoamerykańskim, systematycznie monitorujący procesy, jakie zachodzą w systemie kultury filmowej i audiowizualnej tego regionu świata, Dr Janina Falkowska od lat poszerza obszar swoich naukowych zainteresowań. Z uwagą i wyczuciem obserwuje rozmaite przejawy ewolucji rozmaitych form sztuki filmowej, odkrywając coraz to

nowe horyzonty teorii i praktyki twórczej kina polskiego i środkowoeuropejskiego w połączeniu z ich recepcją w USA i Kanadzie. Warto w tym miejscu z uznaniem odnotować, że napisana przez Nią monografia twórczości Wajdy, a także inne studia są częstym obiektem cytowań w literaturze przedmiotu ukazującej się w Polsce i za granicą.

Przejdźmy z kolei do oceny samej rozprawy habilitacyjnej. Obszerna, licząca w druku ponad trzysta stron, książka zatytułowana „Andrzej Wajda. History, Politics and Nostalgia in Polish Cinema” (wydana nakładem wydawnictwa Berghahn Books w roku 2007) stanowi sui generis podsumowanie wieloletniej refleksji Dr Janiny Falkowskiej nad twórczością Andrzeja Wajdy w kontekście jej wieloletniej recepcji na Zachodzie. W książce tej, stanowiącej najważniejsze dotąd dzieło w dorobku naukowym Dr Falkowskiej będące podstawą Jej starań o uzyskanie habilitacji, za trafnie postawioną uważam główną tezę rozprawy, w której twórczość filmowa Andrzeja Wajdy jako całość stanowi medium świadomości społecznej zarówno indywidualnej (dotyczącej osoby samego artysty jako autora), jak i – co w tym przypadku odgrywało i nad odgrywa kapitalną rolę – polskiej świadomości zbiorowej, wraz z jej przemianami i kolejnymi stadiami ewolucji. Wprowadzona i umiejętnie wykorzystana w pracy kategoria „nostalgii” okazała się przydatnym instrumentem i nośnym sposobem wyodelowania kwestii szczegółowych, które Autorka analizuje.

Zawartość i konstrukcja książki „Andrzej Wajda, History, Politics and Nostalgia in Polish Cinema” poszerza ustalenia badawcze wynikające z serii wcześniejszych studiów Autorki. W przypadku tej rozprawy nie sposób nie dostrzec wyżej niż uprzednio zawieszanej poprzeczki autorskich ambicji. Oceniane studium zmierza ku monograficznej syntezie poruszanej problematyki. Mając na uwadze ambicje poznawcze Habilitantki, można tu mówić o udanej „próbie całości”, którą podjęła w swym dziele.

Generalnie pozytywna ocena kwalifikacji badawczych i dorobku naukowego Kandydatki, jaką w niniejszej recenzji przedkładam, zawiera się w następujących punktach:

- po pierwsze, rzeczą godną podkreślenia w badaniach prowadzonych od lat przez Dr Janinę Falkowską nad polską sztuką filmową widzianą z perspektywy kultury anglosaskiej jest opieranie procedur badawczych na rozległym materiale źródłowym;

- po drugie, Dr Falkowska potrafi umiejętnie adaptować dla celów własnej refleksji badawczej nie tylko klasyczne rozprawy literaturoznawcze i filmoznawcze swoich wielkich poprzedników w Polsce i za granicą, ale również wykorzystywać najnowsze świadectwa zaczerpnięte z bieżącego dyskursu naukowego dotyczącego problematyki filmowej;

- po trzecie, prace Dr Falkowskiej przenika cenna myśl i praktyczna wskazówka, iż równie ważne w amerykańskim odbiorze kina polskiego i środkowoeuropejskiego jest odkrywanie jego macierzystych kontekstów, jak kwestionowanie dotychczasowych schematów recepcji;

- po czwarte, dostrzegam znaczącą zmianę optyki badawczej, jaka dokonała się pomiędzy książką „The Political Films of Andrzej Wajda. Dialogism in „Man of Marble”, „Man of Iron” and „Danton”” (1996) a książką „History, Politics and Nostalgia” (2007) Do zmiany tej, dotyczącej przede wszystkim odmiennego (to jest nie tylko politycznego w swym zakresie) sposobu czytania filmu, przyczyniła się w ogromnej mierze Bachtinowska perspektywa refleksji wynikająca z odkrycia prac tego uczonego w amerykańskim środowisku naukowym;

- po piąte, w artykułach i książkach Dr Falkowskiej zwraca uwagę stałe dążenie do tego, by uogólnienia teoretyczne wyprowadzać z analiz konkretnego materiału źródłowego, na który składają się zarówno same filmy, jak i rozmaite świadectwa ich recepcji;

- po szóste, uznanie recenzenta wywołuje powtarzający się w publikacjach Dr Janiny Falkowskiej akcent badawczy padający na zagadnienie emocji w przekazie filmowym; podkreślając ten aspekt poetyki odbioru „Dekalogu” Krzysztofa Kieślowskiego, Autorka słusznie przeciwstawiła się wcześniejszym „chłodnym” studiom Slavoja Žižka, Paula Coatesa i Christophera Garbowskiego, stawiając zasadne pytanie o pominięty przez nich, pierwszorzędnie przecież istotny, aspekt emocjonalny tych filmów;

- po siódme, studia Dr Falkowskiej o polskim kinie z reguły wydobywają w toku analizy optymalnie nośne konteksty kulturowe, społeczne i artystyczne, sprawiając, że twórczość polskich filmowców staje się mniej odległa i „egzotyczna”, a bardziej zrozumiała dla odbiorcy z Zachodu;

- po ósme, w dorobku naukowym Habilitantki zwraca uwagę wieloletnia konsekwencja dociekań wyrażająca się przywiązaniem do pewnych tematów i wątków refleksji badawczej, zwłaszcza w zakresie różnorodnych aspektów związków pomiędzy sztukami, a szczególnie koegzystencji literatury i filmu polskiego w powiązaniu z kulturowymi kontekstami współczesności.

Dr Janina Falkowska jest, w moim przekonaniu, badaczem kina o skryształizowanych zainteresowaniach, kompetentnym i wszechstronnie przygotowanym do pracy naukowej. Dysponuje też wieloletnim doświadczeniem badawczym i dydaktycznym zdobytym podczas studiów i pracy na renomowanych zagranicznych uczelniach.

Nie znaczy to, że książkę będącą podstawą habilitacji i cały dorobek naukowy Dr Falkowskiej przyjmuję bez jakichkolwiek krytycznych uwag i zastrzeżeń. Powołując się na tuziny nieraz drugorzędnych opracowań badaczy anglosaskich, Autorka monografii „History, Politics and Nostalgia” powinna była postawić kilka ważnych pytań dotyczących historii recepcji twórczości Wajdy w Stanach Zjednoczonych, zwłaszcza jej początków. Kiedy jego kolejne filmy wchodziły na ekrany amerykańskie? W jakich czasopismach („Films and Filming”, „Variety”, „Film Quarterly” „Village Voice” i in.) pojawiały się recenzje, kto (Derek Conrad, 1958, Peter John Dyer, 1959, Robin Bean, 1960, Jonas Mekas, 1961) i co wówczas o Wajdzie pisał? Kiedy on sam zaczął być w USA i Kanadzie twórcą rozpoznawanym? Od jakiego momentu i od którego filmu poczynając, kontekst polityczny wymowy jego filmów ustępuje miejsca Wajdzie-autorowi i Wajdzie-artystyście współczesnego kina? Zabrakło mi zwłaszcza rzetelnego opisu poetyki odbioru, która leży u podstaw przemiany tej recepcji. Wprawdzie Dr Falkowska dotknęła już tego zagadnienia w artykule pt. „The Political” in Films of Andrzej Wajda and Krzysztof Kieślowski” opublikowanym na łamach „Cinema Journal” (1995). Ciągle jednak historia recepcji i związana z nią ściśle ewolucja stylów czytania polskiego kina za Oceanem domaga się wnikliwego i nowoczesnego pod względem metodologicznym studium. Kto wie, może właśnie Dr Janina Falkowska kiedyś badania takie podejmie.

Generalna konkluzja przeprowadzonej tu oceny jest
całkowicie jednoznaczna.

Jako recenzent stwierdzam, że zarówno przedstawiona do
oceny książka pt. „History, Politics and Nostalgia”, jak i
dotychczasowy dorobek naukowy Kandydatki spełniają wymogi
ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym. Wnoszę zatem o
dopuszczenie Pani Profesor Dr Janiny Falkowskiej do dalszych
etapów przewodu habilitacyjnego.

Prof. Marek Hendrykowski